

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

LIBRARY

AUG 15 1951

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Nas

jezik

НАШ ЈЕЗИК

nov. ser.

НОВА СЕРИЈА

КЊ. II св. 3-4

БЕОГРАД
1950

СА Д Р Ж А Ј

	Страна
1. А. Белић: Језичка критика	71
2. М. Стевановић: О неким питањима савременог књижевног језика	76
3. С. Машић: Порекло неких личних имена наших	94
4. Ј. Вуковић: Поводом језичких објашњења уз другу књигу Вукових песама	98
5. П. Ивић: Још један пример са <i>и</i> на месту старог <i>јаШа</i> у нашем књижевном језику екавског наречја	117
6. С. Машић: „Која смрт храни, другој не да“	125
7. Из живота речи: Мозољ, мосур, мрсољ и сл.	127
8. Терминологије и терминолошка питања: „Смрека — крека — боровица“ и „смрча — оморика — смрека“	140
9. Језичке поуке	148

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир Алексић,
др Михаило Стевановић, др Радослав Бошковић,
Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД, 1950

НАШ ЈЕЗИК

Књига II

Нова серија

Св. 3—4

ЈЕЗИЧКА КРИТИКА

У новој ери, после ослобођења, много се пише о језику, управо на свим странама. Наравно, обично се износе грешке које се стално понављају и које наши граматичари поправљају од Вука и Даничића до данас. И што је најгоре, многе од тих грешака појављују се још и данас и у делима наших добрих писаца. Па ипак ја сматрам да то треба и даље чинити; ипак има писаца код којих се јасно опажа да пазе на језик више него што се то икад досада чинило. Прекори наших језичких критичара у том су случају прекори нашој школи, и средњој и вишој из којих писци још увек излазе са грешкама; то су прекори нашој култури која није дошла још до тог степена развитка да има свугде добре исправљаче штампане речи, и у дневним листовима, и у часописима и при штампању књига. Али и ту није увек рђаво: има установа које су се побринуле и за добре исправљаче и рукописа и штампана текста, и има их све више. Дакле, иде се ипак унапред иако не онако и онолико колико би поштоваоци лепе, исправне речи желели, али свакако онолико колико прилике допуштају да се види да је лед пробијен. Треба исправну линију продужити и у школи, нарочито у школи, и средњој и вишој, и другде на сваком месту докле год се, бар у том правцу, не дође до позитивног резултата. А наши језички критичари имају права да вичу на узбулу док се тај посао не сврши.

Али наши језички стручњаци имају и других знатних задатака. Свако проучавање језика, право и стручњачко, има дубоког значаја и за практичну примену добивених резултата. Разуме се, само тако ако та проучавања буду вођена зналачки, она могу имати извештај значај: ако буду била вођена до краја, а не само до половине пута, као што се у пословима ове врсте

често чини. Данас наши стручњаци морају ићи даље него што је то чињено после Даничића, после завршених седамдесетих година. Јер им иначе може запретити она опасност која је око краја XIX и почетка XX века уништила готово сваки значај језичке критике. Сетимо се препирке Јована Скерлића и Јована Живановића. Иако је у суштини Живановић имао право када је замерио на многим чему језику Скерлићевих дела, али Скерлић је имао такође право када се згрозео пред том критиком која због ситних грешака није видела знатне особине и стила и језика његова. Живановић није видео да су писци београдскога центра, између 1870 и 1900 године, очвршћали у књижевном језику и стилу толико да су у сазнању и осећању властите снаге занемаривали извесне прописе „опћените правилности“ — како је Вук говорио — нашег књижевног језика. Колико би они, Скерлић и сви други, били захвални нашим језичким стручњацима да су они могли да оцене сву несразмеру међу добрим странама њихова језика и незнатним лошим и да је јасно и честито изнесу, и колико би се трудили да ту несразмеру сведу на нулу у корист добрих страна свога језика! То је више методска или тактичка страна тога рада, али она је врло важна. Она је од значаја била и тада, а од значаја је и данас. Само се данас несразмера, о којој говоримо, знатно смањила код бољих писаца и преводилаца у корист добре речи.

Али није само недостатак тактике, који се данас још по негде може опазити, сметао језичким критичарима, и то оним добрим, до 1900 год. Ту је било недостатака ширине видика у самим језичким испитивањима и недостатака дубине научних језичких схватања. И често је тешко утврдити: шта је више сметало успеху њихова рада: или грубо изнесена поправка или врло озбиљно, са свима знацима привидне учености, изнесена нетачност. У једној установи, којој се не може приписати незнање, у којој су били скупљени тадашњи угледни испитивачи језика, дуго је времена стајао натпис у званичним актима једне буџетске позиције: „Фонад за подигање зграде“, што је било плод те надриучености. Природно је било да се људи са добрим језичким осећањем, а без велике филолошке учености, нису могли сложити са тим називом и да су се бунили против науке у чије је име он даван. Али није ту

крива наука, већ они који су је тумачили; они нису заслуживали поверења.

Зато када се врше нова научна језичка испитивања, треба их вршити свестрано и доводити их докраја, не остављати их на половини пута и сматрати, у исто време, да су она завршена и да се може на основу њих одмах извући закључак који се препоручује писцима за примену. Пре свега, и закључци који се износе треба да заслуже признање научне јавности, да тако речемо. Језичка испитивања, нарочито када се тичу савременог језика, морају рачунати са свима моментима који су за њих од значаја. Није језик у безваздушном простору или израз неког апстрактног система знакова језичких, он је друштвена стварност која има своју велику намену: да послужи као средство непосредног, најприснијег и најпотпунијег опозумевања међу људима. Језик томе циљу свом мора служити, са пуном свесношћу, искреношћу и честитошћу оних који га стварају. Тако и језички критичари, када износе своје мисли и поправке, морају водити рачуна о таквој природи сваке речи и сваког израза. Они не могу вређати најосновније, исправно језичко осећање својих суграђана, и онда када би им на први поглед изгледало да они имају права. Они морају и то осећање испитати, ући у његову „логику“ и видети шта оно значи. Јер оно увек нешто значи; тек после тога они могу ићи даље у својим испитивањима. Смелост је лепа особина, то је несумњиво, а за извесне ствари најлепша; али за послове ове врсте, поред знања и спремности, њу мудрост с успехом побеђује.

Данас улази све више у обичај да се говори о језику појединих писаца, савремених најбољих књижевника. То је похвално, јер они то заслужују и као ствараоци и као људи који језиком својим треба да послуже и другима. Сем тога, то може и њима послужити или бар треба да послужи и као поука у извесном правцу. Јер ту треба да виде писци како се оно што они стварају других циљева ради — огледа у језичком огледалу. То ће често бити за њих свесно сазнање многог чега што је дотле за њих пролазило неопажено. Али то, наравно, не значи да је довољно изнети неколико живописних места из њихова писања, узетих надохват, оцењених субјективно и често

једнострано. То треба да је најтананији портрет пишчев. Јер у пишчеву језику све се огледа, наравно, ако он ствара по правом књижевном инстинкту. Запитајмо се сада: да ли тако нешто дају стилске анализе наших стручњака које срећемо по различним издањима. Да ли смо добили лик пишчев на основу њих и да ли су у том лику описане поједине црте његове? Да ли су најкарактеристичније црте истакнуте према мање карактеристичним? Да ли се показује шта је тим наш књижевни језик добио у синтакси, у речнику, у цртању оног колорита који подиже у нама претставу о лицима, догађајима, природи и свему другом чим се писац послужио? „Песма“ не може бити „пуста игра“, одавно је речено; али још мање може бити игра испитивање о ономе у песми, приповеци, роману или ма ком књижевном спису што је најтананије у њима — о њихову језику који се огледа у њихову стилу, и обрнуто. Није довољно рећи за стил неког писца да је сочан, живописан; није довољно ни само осетити у чему је он, и то показати на самим речима, као што је некада то чинио Богдан Поповић својом анализом реч по реч, већ треба умети показати и зашто је све то тако (како се долази до потребног „доживљаја“ и самих читалаца), везати то за одређене научне чињенице, а затим и показати како се све то везује у целину која даје лик самог књижевника. О овоме би се могло још много говорити, али мислим да је и оволико довољно да покаже како свестрану студију изискује проучавање језика савремених књижевника ако желимо да оно оправда своју намену. Оно мора бити врло брижљиво рађено, са познавањем и средстава и метода савремене науке. Да поменем да исцрпне студије о појединим делима савремених писаца иду код других народа у неколико стотина страна, да не говорим о оним које се задовољавају само поједином особиним њиховом.

Данас се подижу читави институти за проучавање нашег језика. Њих је изазвала потреба исцрпног проучавања језика наших писаца у садашњости и прошлости и тако исто исцрпног проучавања језичког блага, да се мало старински изразимо, сачуваног у нашем народу. Ти се институти подижу и због тога што је у многим случајевима где снаге појединаца нису довољне потребно да се примене колективне снаге. Истина, по-

неки од тих института целином су заузети једним задатком, тако да им је немогуће да посвете своју пажњу целокупности испитивачких потреба нашег језика; али они се морају проширити, да би могли одговорити свим својим задацима у потпуности; а међу тим задацима један је од првих да буду тако организовани да у сваком тренутку могу прићи исцрпним испитивањима која налаже наша данашња језичка стварност. Дешава се често да наши језички стручњаци предлажу какво отступање од језика Вукова које задире у основне црте наше језичке системе. Они то чине са најбољим намерама да помогну нашој писмености да изађе из каквог колебања, из какве дилеме о томе: који је облик најбољи и најправилнији за данашње поколење. Е, ту је потребан заједнички, колективан рад свих наших института који ће, сваки у своме подручју, извршити испитивање даних особина. Тада је одлука и проста и лака, а дотле се морамо држати традиционалног система који нам је од Вука остао, сем у случајевима када је и сама природа језичких особина које се испитују друкчија. Свако испитивање горње врсте добро је дошло; оно ће чинити, ако је добро вођено, знатан део грађе која ће, после исцрпнијих научних проучавања у најразличнијим правцима, послужити да се дође до коначног резултата. Тај резултат наши ће народи и радо поздравити и радо примити јер он мора одговарати језичким чињеницама које су у њима самим. А све дотле наша ће испитивања само водити ка томе циљу; она ће, у најбољу руку, значити озбиљне предлоге да се приђе ка утврђивању стварног стања дане црте и код наших писаца и у нашем народу.

Све што је овде речено потиче из уверења, које нам је од Вука остало, да су језички стручњаци описивачи језика, кодификатори оних особина које су се или у народима нашим или у књижевном језику потпуно оствариле. Њих граматичари и језички стручњаци треба да изнесу као особине наше културе које су сами наши народи или њихови књижевници као њихов израз — изнели на површину. Зато језички прописи који би се са овим косили значили би изневеравање оне заставе под којом се морају окупити не само сви зналци језичке струке него и сви поштоваоци гилке и лепе речи.

А. Велић